

Της Κας ΣΟΦΙΑΣ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΣΣΕΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

ΙΣΑΔΩΡΑ ΝΤΟΝΚΑΝ - ANNA ΠΑΒΛΟΒΑ

Όλοι γνωρίζουν το όνομα της μεγάλης 'Αμερικανίδας χορεύτριας 'Ισαδώρας Ντόνκαν, της οποίας η ζωή στάθηκε μία θαυμαστή καλλιτεχνική έποποιία, που κατέληξε στο σπαρακτικότερο δράμα. Γράφοντας σήμερα για την 'Ιδιότυπη αυτή δημιουργία μιάς νέας χρορευτικής σχολής που άνοιξε άγνωστους ως τότε όρίζοντες στην τέχνη, δέν μπορώ νά μή μεταφέρω έδώ μερικά άποσπάσματα από τά πολύκροτα «'Απομνημονεύματά» της, που πολλές σελίδες τους είναι αφιερωμένες και στή διαμονή της στάς 'Αθήνας. Τό 'Ισιώδες της Ντόνκαν γιά τό χορό ήταν έντελώς διάφορο από τά 'Ισιώδη τών άλλων όμοτέχνων της. Και τό έκθέτει μέ θερμή έξαρση,

«Σέ μιά στιγμή προφητικού έρωτος γιά τήν 'Αμερικη—γράφει—ό ποιητής Γουήλιτ Γουίτμαν φαντάζεται πώς «άκούει τήν πατρίδα μας νά τραγουδή». Φαντάζομαι κι' έγώ αυτό τόν ύμνο που άκούει ό Ποιητής νύρεχεται παντοδύναμος από τά κύματα του Ειρηνικού, νά περνά άπάνω άπ' τά βουνα και τίς πεδιάδες και τούς ποταμούς και τά δάση καλώντας όλους τούς νέους και τίς γυναίκες και τά παιδιά μέ τούς ξεγυελτικούς ρυθμούς του, που ακολουθούν τίς δυνατές γραμμές τών Βραχιδών 'Ορέων. 'Ο ύμνος αυτός θά είναι ή 'Ιβια ή δόνηση της 'Αμερικανικής ψυχής που λαχταρά τά ύψη και τή ζωή τήν παναρμονία, τήν άστροφήγειη σημαία τ' ούρανο, που έκτείνεται άπάνω από τίς πεδιάδες

της Σίερας Νεβάδας, τα βραχώδη βουνά και τα ποτάμια, απ' τόν Ειρηνικό ως τόν 'Ατλαντικό, προς τό μέλλον, σ' ένα δράμα μεγαλόπρεπο και πρωτόφαντο της ζωής—ένας θμνος πού θά είναι ή ίδια ή άπέραντη ψυχή της 'Αμερικής».

«Μού φαίνεται τερατώδης—εξακολουθεί ή καλλιτέχνης—τό να νομίζουν ότι ο ρυθμός της τζάζ είναι άντιπροσωπευτικός της 'Αμερικής. Ο ρυθμός της τζάζ άντιπροσωπεύει μόνο τούς άγγρους της Νότιας 'Αφρικής. Θάρθη ή μέρα πού ή 'Αμερική θά εκφράζεται με μιá μουσική ιτανική πού θά δημιουργήσεται άρμονία μέσα στό χάος, και πού ο νέος και τα κορίτσια μας με τις μακριές γάμπες και τη χαρούμενη ύγεια τους, θά χορεύουν μ' αυτή τη μουσική, και όχι πιά με τούς πιθηκίσιους σπασμούς του τσάφλετου, μ' ένα άνασπέρωμα παντοδύναμο κι' έξαιρητικό, πού θά τούς φέρη ψηλότερα κι' απ' τις Πυραμίδες της Αιγύπτου, κι' απ' τόν 'Ελληνικό Παρθενώνα, με μιá έκφραση ώμορφιάς και δύναμης πρωτόφαντης, πού κανένας πολιτισμός δέν γνώρισεν άκόμη. Ο χορός της 'Αμερικής θά εκφράζη τό θάρρος τών ήρώων μας, τη Δικαιοσύνη, την Καλωσύνη, την 'Αγνότητα τών μεγάλων πολιτικών μας άνδρών, και όλο τόν έρωτα και όλη τη στοργή μας».

Τά ώραία αυτά δνειρα της καλλιτέχνης έμειναν άπραγματοποίητα, όπως κάθε δνειροφαντασία. Μά τό πέραςμα της 'Ισαδώρας Ντόνκαν στόν κόσμο σημειώσε τό μεγαλύτερο γεγονός στην ιστορία του χορού μέσα στους αιώνες. «Όλες οι ρηξικέλευτες δημιουργίες της όλες οι άναομορφικές προσπάθειές της, πραγματοποιήσαν μιá νέα αναγέννηση της τέχνης του χορού, πού ήσαν ώς τότε μιá διασκέδασις τών αισθησάνων χωρίς κανένα βάθος. Η Ντόνκαν άνάδειξε τό χορό μιá ώραία τέχνη, Ισοτιμία και Ισοδύναμη με την ποίηση, τη ζωγραφική, τη μουσική, την αρχιτεκτονική! Και τη χορεύτρια άδεια να συγκριθίη μ' ένα άρχαίο ναό, με τη Νίκη της Σαμοθράκης, με την όλη δόνηση «Μαρσαγιέζ» του Rude! Η 'Ισαδώρα πραγματοποιήσε αυτό το θαύμα. Ο προορισμός της ήταν άξιος ενός Προμηθέως. Χωρίς την 'Ισαδώρα δέν θά όπρηξε έλευθερός χορός, ούτε θά θάμπαναν τόν κόσμο τά Ρωσικά μπαλέτα. Αύτη άποκάλυψε πρώτη τη «ρυσμική» δύναμη τις κινήσεις τών χεριών και όλου του σώματος στό τυποποιημένα άνδρείκελα του κλασικού μπαλέτου. Αύτη πρώτη φανέρωσε την τόλμη της μεγαλοφουδίας. Η Ντόνκαν δέν χόρευε ποτέ γιά να την χειροκροτούν ούτε γιά να κερδίη χρήματα και δόξες. Χόρευε γιά τη λύτρωση της 'Ανθρώπινης. Γιά την έλευθερία της και τη χαρά της, «ήν είμαι χορεύτρια—έλεγε—ούτε ξέρω να χορεύω... Μά ή ζωή πρέπει να είναι ένας χορός... Έτσι μόνο τη νοιώθω, όταν με διαπερνούν δόλόκληρη ο βουήσεις τών ήχων και οι κραυγές της μουσικής... Άπλώνω τά χέρια μου στό άπειρον και ζώ, άγκαλιάζοντας όλη την ανθρωπότητα!» Δίκαια λοιπόν ο σύγχρονος της την δνώμασαν «ενσάρκωση» της ανθρωπότητας, την ενσάρκωση της φύσεως, την ενσάρκωση της μουσικής.

Ο χορός της 'Ισαδώρας Ντόνκαν δέν ήταν ένας άρχαιολογικός χορός μουσείου. Άπ' την 'Ελλάδα πού λάτρευε, πήρε την αλωνία της νεότητά, την έλευθερία της, τη βάρβαρη βροσιά και την αγνότητα της κι' άπάνω απ' όλα την εύρωμιά της. Έμοιαζε με τ' όλογα πού έξορμούν στις μετώπες του Παρθενώου, όπως έγραφε ο Henri Lavedan: Δέν πήρε κανένα από τά έξάρτητα τών άρχαίων χορών, ούτε θούρους, ούτε λόρα, ούτε χρυσούς κεφαλοδέσμους, ούτε δαύλους,

ούτε κρόταλα και οσειτρα. Πήρε μόνο την ψυχή, της ψυχής της 'Ιριγένειας, της κυνηγέτιδας 'Αρτέμιδος, τών Βακχίδων, και του Διονύσου.

«Ο χορός—γράφει ή Ντόνκαν—γεννιέται από μας και μόνο, απ' τη ζωή και τις συγκινήσεις του αιώνας μας, όπως ο 'Ελληνικός χορός ήπυαζαν απ' τη ζωή και τις συγκινήσεις τών άρχαίων 'Ελλήνων. Στη νεότητά μου περνούσα ώρες δόλοκληρες ένθουσιασμού θαυμασμού έμπρός στον Παρθενώνα και τις μετώπες του, τ' άρχαία ανάγλυφα, τά άγγεια, τά μικρά αγάλματα τών Ταναγραίων κορών, όχι γιά ν' άντιγράψω τις στάσεις και τις θέσεις εκφράσεως αυτών τών άριστουργημάτων, αλλά γιά να κατορθώσω με την έπίμονη ενάτεισή τους να ελθώσω τά μύχια της πρωταρχικής τους δημιουργίας, και ν' ανακαλώσω τό μυστικό της θέας τους έκστάσεως, παρακολουθώντας με τό πνεύμα μου τις συμβολικές ιδέες πού έκφράζοντο ο συμβολικές τους κινήσεις. Άπό τά μυστήρια αυτά προήλθε ο Χορός μου, όχι 'Ελληνικός, όχι άρχαίος, αλλά μόνο εκφραστικός της ψυχής μου της πλημμυρισμένης από την εύρωμιά της 'Ωμορφιάς. Γιά μένα ο Διόνυσος δέν είναι ο άρχαίος 'Ελληνικός θεός πού χόρηκε μαζί με τούς άλλους, αλλά ένας θεός αιώνας, δυναμικός, πού έμπνέει κάθε καλλιτεχνική δημιουργία με διαφορετικά όνόματα και διαφορετικές μορφές».

Οι αισθητικές άρχές της Ντόνκαν πηγάζουν απ' την έμπνευση της φύσεως, απ' την ύπαοχή στό ανθρώπινο σώμα, πού είναι τό «όψηλόφωνο σύμβολο της 'Ωμορφιάς», απ' τό ρυθμό της καρδιάς και της άναπνοής, απ' τούς κυματισμούς τών κινήσεων, πού πρέπει να είναι ποτέ άναποραστάσεις του κυματισμού τών κυμάτων και τών δένδρων τών θασών, από τη δόνηση της μοναξιάς και τών ήλιωχαρών τοπίων, από τις μεγάλες γραμμές της φύσεως. «Όλες οι κινήσεις της γής άκολουθούν τόν κυματισμό τών μεγάλων γραμμών. Τό φώς ταξιδεύει σέ κύματα. Ο ήχος έπίσης. Οι κινήσεις τών νερών, τών άνέμων, τών δένδρων και τών φωτών είναι κυματιστές. Τό πέταγμα τών πουλιών, ο βρόμος όλων τών ζώων άκολουθούν μεγάλους κυματισμούς. Άπ' αυτούς έμπνέεται ή καλλιτέχνης στις χορευτικές της δημιουργίες. Γι' αυτό χορεύει μόνο με ρυθμούς του Μπάχ, του Γκλόουκ, του Σοπέν, του Σομπέρτ, του Βάγκνερ, του Λίστ, του Σεζάρ Φράνκ. «Άν μετέφρασα ποτέ με κινήσεις τη μουσική τών «μυτέρων» συνθετών—έλεγε—θά τούς έκανα, άλλοιόμω, να νοιώσουν, πρώτοι αυτοί, τη μεγαλοπύρ φρίκη γιά τόν έαυτό τους.» Ο χορός της ένθουσιαζαε και άνασταίτονε μαζί, όχι μόνο τούς μεγάλους καλλιτέχνης, τόν Ροντέν, τόν Μπουρντέλ, τόν Μαίντερλικ, τόν Χάρολδ Μπάουερ, τόν Βάλτερ Ροβιμπελ, αλλά και τ' άνίεθα πλήθη πού πορεύομε άδάκτυτα ή δύναμεις του ένστικτού αυτής της τέχνης. Της πρωτόγονης κι' αούθόρητης και μαζί τόσο φιλοσοφημένης και τεχνικά έξελιγμένης.

..

Η Άννα Πάρβλοβα είναι ή 'Γουναίκα—κόκκος» ή «άρχαία ψυχή», ή 'Αναδυόμενη 'Αφροδίτη». Αυτούς τούς τίτλους της άπονέμουσι ο ποιητάι και ο συγγραφείς της εποχής της. «Μόλις άρχίσει κανείς να μιλή γιά την Πάρβλοβα—γράφει ο Λέβινσον, τό πόν γίνεται ποίηση κι' εύλογατία. Ω Άννα! Εύλογημένη να είσαι πού ξαναφέρνεις τούς καιρούς τών θεαινών στη σκληρή εποχή μας τών μηχανημάτων της κατοστρωφής! Είναι πλημμυρισμένη από φώς. Κάθε σου κίνηση, κάθε πνοή

«ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ»

της χλωμόσας σου ανάβει ένα φως. Ζήσε μέσα στο φως...» Η Πάβλοβα έζησε και πέθανε μέσα στο φως. Μ' ένα ζωφικό πέταγμα, βρέθηκε άπ' τή σκηνή στον ουρανό. 'Ο θάνατός της στάθηκε κι' αυτός ένας θρόλος. «Τά χλωμάτης χέρια, διηγήται ό γιατρός της, έγραφαν άκόμα τίς κινήσεις τοθ θανάτου πληγωμένου κόκνου τή άρα που ξεψυχούσε...» 'Ο μεγάλος της θρίαμβος ήταν «ό Θάνατος τοθ κόκνου», που χόρευε έπάνω στη μουσική τοθ Σαιν-Σάντι. Η χάρη της, ή εύγενική όμορφιά της, ήταν συνουφασμένες με τή χάρη και τήν όμορφιά τοθ δόλολευκου πουλιού. Η Άννα Πάβλοβα μάς παρουσιάζεται και τώρα άκόμα έικοσι χρόνια μετά το θάνατό της με δλο τόν πλοτό τών θαυμάτων που σκόρπιζε στον κόσμο με το χορό της. Κανένα νέο χορευτικό βήμα, κανένα πλαστικό εύρημα δέν θά φανερωθή, χωρίς νά στερεώση τήν πεποίθησή μας ότι προέρχεται άπο τήν αναφτερωμένη αυτή καλλιτέχνηδα. 'Ολες οι μεταγενέστερες χορευτίριες, μπορούν νά όνομασθούν Ιέρειες. Μόνο ή Πάβλοβα είναι ή θεός της που άντικατάστησε τήν άρχλίτι Τερψιχόρη. 'Ο Λέβανισον τήν άποκαλεί «έμπνευσιμένη θεότητα». Η Κοντέσσα ντέ Νοάϊκ «άποκάλυψη τοθ θεού», και δλλοι ποιηται έπικαλούνται γι' αυτήν βιβλικές παρομοιώσεις κι' έκφράσεις.

Με δάκρυα άναπολούν τίς έμφάνισεις και τίς μεταμορφώσεις της, όπου εΐδαν τήν άληθινήτη αυτή καλλιτέχνηδα έπάνω στη σκηνή. Θεϊκό θαύμα! Προχωρούσε άπό το μαύρο βάθος τής σκηνής, δόλολευκη μέσα στα κόκνεια φερά που τήν έντυσαν άργυροστάλαχη άπ' τοθ φεγγαριού το φώδ. Οι μύτες τών ποδιών της μόλις άγγιζαν το πάτωμα, και νόμιζες πως αυτές έπαιζαν στήν άρα το κυμάτιομα τών νερών τής λίμνης που διέγραφε μαγεμένους κύκλους στο πέρασμά της. 'Ο λαϊμός της έκλινε προς τά έμπρός μέσα σε μία πονεμένη έγκατάλειψη τής ζωής. Το μικρό της κεφάλι έγενε λιπόψυχο, τά μπράτσα της έπεφταν κι' αυτά

σαν ύδροχαρή κλωνία που χάνουν κάθε ζωή, το λεπτό της κορμάκι το πληγωμένο, θμοιάζε σαν νά ψάλλη αυτό τήν κόκνεια μελωδία. Το σώμα της ήταν ένα όριστοτέχνημα πλαστικής και ήχητικής μαγείας. Αυτό μόνο του δημιουργούσε το περίφημο ντουέτο τοδ βιολοντσέλλου και τής άρας. Η Πάβλοβα φάνέρωσε κι' άλλες ένσαρκώσεις: τής Μπαγιαντέρας, τής Γκιζέλας, τής Πέρι. Με τή φλογερή ρυθμική δόνηση που τή συνέιχε, με τίς όρμηφτες κινήσεις και τή θαυμαστή εύστροφία τοθ σώματος τοδ ύποστολέμενου σε αυτοσχέδιες μιμητικές εκφράσεις, ώδηγούσε στήν αισθηματικότερη δλοκλήρωση τής μιμητικής τέχνης που συνδυάζει τή θεαματική με τή μουσική σαγήνη. Ήταν ένα φυσικό φαινόμενο, φλόγα που τρέμει, κίμα τρικυμισμένο, δέντρο, που λυγίζει στήν πνοή τής καταιγίδας. Ήταν ένα πλάσμα νύχτιο, πειραστικό, που άνέμιζε δόλογυρα τά ζωτικά φερά του, και προκαλούσε τή φρικίαση μαζή με τήν άπειλή τοδ άγνώστου. 'Ο χορός τής Μπαγιαντέρας ζωντανέυε το κυρίαρχο Ιερατικό στοιχείο, που πρωτανέυει στα πρότυπα τών χορών τής άπω Άνατολής, μεταδίνοντας κάτι άπό τ' άπροσπέλοστα μυστικά τών Ινδικών και τών βουδδικών θεοτήτων, με τήν έμμονη Ιδεοληψία τής χορογραφικής φόρμας. Κομμά της ένσάρκωση όμως δέν έφθασε τήν ένσάρκωση τοδ μυθολογικού Κόκνου.

'Ο Χάϊνριχ Μάνν τής έγραφε: «Μόνο σεις κάνετε νά ξεχνιούνται οι θλίψεις τής ζωής. Χαρίζετε τή λήτρωση στους δοκιμασμένους ανθρώπους. Άναδείχνετε το χορό ως τήν άγνότερη τέχνη, που άπορρίπτει κάθε άσχήμα και κάθε πρόθεση ήθνοιστικής γεωμετρίας. Φανερώνετε στήν ανθρωπότητα τούς μυστηριακούς δεσμούς της με το άσύλληπτο κι' άρμονικό δνειρο, που νοσταλγει με πάθος. Και τήν όδηγείτε στήν εύεργετική διαφυγή προς τή Φύση, τήν αιώνια και τή γλυκειά παρηγορία τών ανθρώπων.»